

Den flerkulturelle gravplads i Danmark, en nationalstat og et liberalt demokrati. Regelværk og praksis i Danmark

Af Elof Westergaard

Formand for Foreningen for Kirkegårdskultur, biskop

Indledning

I begyndelsen af februar var jeg til møde i Stockholm i NFKK, Nordisk Forening for Kirkegårdskultur. Vi, to repræsentanter fra hver af de nordiske lande, forbereder den næste nordiske kirkegårdskonference, som skulle have fundet sted i Tampere i Finland i september 2021, men nu er udsat til 2022.

Ud over det konkrete arbejde med at fastsætte indholdet på konferencen og gennemgå de praktiske forhold giver de to årlige møder os også lejlighed til at orientere hinanden om, hvad der sker af udvikling inden for begravelsesvæsenet i de nordiske lande.

Det kan både dreje sig om organisatoriske og lovmæssige forhold og om de ønsker og tendenser, vi finder hos de pårørende. Et stående diskussionsemne er f.eks. den lange tid mellem dødsfald og begravelse i Sverige, et af de forhold, hvor f.eks. Sverige adskiller sig fra de andre nordiske lande. Men der er også andre områder, hvor henholdsvis Danmark, Norge, Finland og Island adskiller sig fra hinanden, og det grundet historie, særegne kulturelle forhold, livsvilkår og geografi.

Der er forskelle på de nordiske landes begravelseskultur, men disse forskelle er dog mindre end ligheden mellem os.

Nationalstater og liberale demokratier

Det er ikke underligt, for vores samfund ligner hinanden. Og hvis det er sandt, hvad vi oftest siger, at kirkegårdskulturen altid afspejler det pågældende samfund, så vil en fælles samfundsmodel også afspejle sig i kirkegårdskulturen.

Hvori består så fællesskabet?

Ja, vi har faktisk det tilfælles, at vi har de bedst mulige betingelser for at skabe ramme om også flerkulturelle gravpladser.

Fælles for de nordiske lande er, at vi er nationalstater og samtidig liberale demokratier, formet af evangelisk-luthersk kristendom og oplysningstidens idealer.

De nordiske lande er liberale demokratier, som vægter såvel fællesskabet som den enkeltes frihedsrettigheder (f.eks. religionsfrihed og ytringsfrihed). Det er derfor også helt naturligt, at vi i kirkegårdsforvaltningerne søger at imødekomme de forskellige ønsker og behov.

Gravsteder for en person fra Den demokratiske republik Congo og en person fra Kina mellem danske gravsteder på Bispebjerg Kirkegård. Foto: Stine Helweg 2020.

Bliver samfundet mere multikulturelt, så er det naturligt i et liberalt demokrati, at vi har øje for borgernes forskellige ønsker, samtidig med at vi også fortsat har blik for det fælles rum, ja den fælles ramme, som kirkegården udgør.

Vi skal både have øje for det særlige og det fælles. Den amerikanske historiker Francis Fukuyama udgav i 2018 bogen *Identity*, hvor han fremhæver, at den nationale identitet er med til at understøtte og sikre liberale demokratier.

Overført på kirkegården betyder det, at vi både skal søge at imødekomme forskellige kulturelle og religiøse behov og have øje for det fælles, at kirkegården er et fælles rum, hvor både minoritet og majoritet kan ligge begravet, ja hvor alle samfundets borgere kan finde deres sidste hvilested.

I Foreningen for Kirkegårdskultur i Danmark, hvor jeg er bestyrelsesformand, har vi som formål både at bevare og at udvikle den danske kirkegårdskultur.

Her tænker vi oftest på de historiske, de æstetiske og de kulturelle værdier og det, at vi skaber en kirkegård, som de pårørende også finder relevant i dag. Men der er også, vil jeg påstå (hvis vi bliver i spejlmetaforikken, i billedet af kirkegården som et spejl af det samfund, vi lever i), behov for, at kirkegårdsforvaltninger søger at tilgodese både individuelle og andre kulturelle og religiøse ønsker end dem, som flertallet har, samtidig med at man har øje for fællesskabet. Det sid-

På Aarhus Nordre Kirkegård findes en lille række af jødiske gravsteder, der følger sig naturligt ind i mønstret af traditionelle gravsteder. Foto: Mette Fauerskov 2020.

ste kræver en stærk sans for, hvad det er for en virkelighed, vi lever i, hvordan vores samfund udvikler sig, rige kommunikative evner samt et stadigt blik også for den ramme, som kirkegården udgør for et fællesskab.

Den flerkulturelle begravelsesplads må således både have øje for individets behov, de forskellige fællesskaber i et samfund samt det overordnede fællesskab, vi udgør.

Regelværk i Danmark

Nu til en beskrivelse af regelværk og praksis i Danmark.

I 1996 udgav Kirkeministeriet en vejledning for menighedsråd, kirkegårdsbestyrelser og begravelsesmyndigheder. En vejledning, som, uagtet at den er mere end tyve år gammel, på en fin måde udfolder regelværk og praksis i Danmark og ikke mindst den ånd, som bør præge menighedsråds og kirkegårdsbestyrelses virke.

Baggrunden for vejledningen var at tydeliggøre nogle spørgsmål og udfordringer for dem, som har ansvar for folkekirkens kirkegårde. Hvad man i 1996 tænkte på som en udfordring var, at en stadig større del af befolkningen ikke er medlem af folkekirken, og at samfundet også i stigende grad har fået et multikulturelt islæt.

Denne tendens er fortsat, og det danske samfund har fået et mere multikulturelt præg. Ikke blot i de store byer, men også i landområder som der, hvor jeg bor, på vestkysten af Jylland. Her udgør indvandrere mellem seks og ti procent i de enkelte sogne.

Vejledningen henviser til begravelsesloven: At alle sognets beboere uanset deres forhold til folkekirken har ret til at blive begravet på den lokale kirkegård, den kirkegård, hvor de har boet, eller hvortil de har en særlig tilknytning.

Folkekirkens kirkegårde, ca. 2100 kirkegårde, er således ligesom de kommunalt administrerede (i de store byer) karakteriseret ved, at her kan alle ligge begravet. At det er kirken, der driver de fleste af landets kirkegårde, har historiske rødder og skal ses i forlængelse af den homogenitet, der har præget den danske befolkning hvad angår religiøse tilhørsforhold indtil de sidste årtier (f.eks. var 97 % medlemmer af

Skulptur af den hinduistiske gud Ganesha på et gravsted på Aarhus Nordre Kirkegård. Foto: Mette Fauerskov 2020.

den danske folkekirke i 1962, i dag 74,4 %). Der har således tidligere de facto været et sammenfald mellem antallet af folkekirkemedlemmer og antallet af borgere i sognet.

Dertil bør så endvidere føjes, at den evangelisk-lutherske forståelse af indviet jord netop skaber ramme for en inkluderende kirkegård med plads til alle. I evangelisk-luthersk kristendom forstås indviet jord ikke som noget objektivt, men som noget subjektivt, hvilket skaber rammer for, at alle kan blive begravet på indviet jord.

Tilbage til vejledningen: Vejledningen rettet til menighedsråd og kirkegårdsbestyrelser tydeliggør endvidere borgernes rettigheder og menighedsrådenes og kirkegårdsbestyrelsernes pligter, beskriver forholdet mellem religionsfrihed og kirkegårde i et liberalt demokrati samt anviser de muligheder, som kirkegårdsbestyrelser og menighedsråd har for at imødekomme borgernes behov.

Den forpligtelse, menighedsrådet ifølge lovgivningen har til at sørge for, at kirkegården vedligeholdes, og at der er tilstrækkelig begravelsesplads for sognets beboere (lov om folkekirkens kirkebygninger og kirkegård § 9, stk. 1), er således i dag forbundet med en åbenhed over for forskellige behov.

Det betyder naturligvis ikke, at forskelligheden da forsvinder på kirkegården. Tværtimod er vejledningens ånd præget af et ønske om, at menighedsråd og kirkegårdsbestyrelser åbner deres øjne for en mere mangfoldig kirkegårdskultur.

I 2018 fik Bispebjerg Kirkegård et særligt afsnit for buddhister. Gravpladsen er markeret af en stupa. Foto: Stine Helweg 2020.

Hvor sociale forskelle var tydeligere på det 19. århundredes kirkegård med meget forskellige gravminder, stor, og små, og hvor kirkegården ofte afspejlede de sociale forskelle i samfundet uden for kirkegården, så må nutidens kirkegård gerne afspejle det mylder af tegn og symboler, ønsker og behov, som findes i vores tid.

Mit eget ideal er, at vi kan ligge side om side. Jeg har personligt ikke noget imod at ende med at ligge ved siden af en ateist og en buddhist. Men det er også en mulighed, at man indretter særlige afdelinger på en kirkegård forbeholdt medlemmer af bestemte trossamfund uden for folkekirken. Tag f.eks. de muslimske afdelinger på flere af landets kirkegårde; København, Hvidovre, Aarhus, Odense, Vejle. Ligesom der er kommet en egen muslimsk gravplads til i Brøndby, tæt på København.

De pårørende kan så vælge at lade deres døde begrave på de særlige afdelinger, men de kan også begraves andre steder på kirkegården.

De muslimske gravsteder på Aarhus Vestre Kirkegård indordner sig i gravstedsstrukturen i forhold til resten af kirkegården. Gravstederne er afgrænset af hække og har samme orientering som de kristne gravsteder. De er altså ikke præcist orienteret mod Mekka. Foto: Mette Fauerskov 2020.

Der arbejdes på mange af landets kirkegårde med at indpasse områder med naturpræg, der kan imødekomme længslen efter at indgå i naturen. Juelsminde Kirkegård. Foto: Mette Fauerskov.

Vi har således i Danmark alle forudsætningerne for udviklingen af den flerkulturelle gravplads. Der er for mig at se ikke noget, der står i vejen for at imødekomme de fleste behov, og der er også en stærk vilje til at imødekomme behov hos både menighedsråd og kirkegårdsbestyrelser, og det, hvad enten kirkegården drives af kirke eller kommune.

Vores historie, lutherske kirke og liberale demokrati gør det stort set muligt at imødekomme de behov, der er, for begravelse inden for kirkegårdens ramme.

Samtidig er de styringsparadigmer, som i disse år driver de danske institutioner, kirke som kommune, præget af netop en høj grad af ønske om at imødekomme de pårørendes ønsker og behov. Samskabelse og ønske om medinddragelse af borgerne i samfundet spejler sig også i driften af vores kirkegårde.

Udfordringen består snarere i en trend helt væk fra forståelsen af kirkegården som et fælles rum. Her tænker jeg ikke primært på ateistisk selskab, som ikke ønsker at ligge ved siden af kristne på en kirkegård, og som tilkender kirkegårdens indvielse større betydning end jeg, men jeg tænker på den stigende del af den danske befolkning, som ønsker deres aske spredt. Motiverne kan være mange, en romantisk længsel efter at indgå i naturen, en klaustrofobi over tanken ved at skulle ned i et stykke afgrænset jord eller økonomien.

Jeg synes, det er vigtigt, at kirkegården afspejler vores samfund, dvs. i dag et mere multikulturelt samfund. Flugten fra kirkegården opfylder måske nok et individuelt ønske, men den glemmer det, som kirkegården peger på, at trækker vi som levende luften sammen, så kan vi vel også ligge i den samme jord.

Den danske socialdemokratiske integrationsminister Mattias Tesfaye udtalte i et interview for nyligt, at "Indvandring har gjort Danmark til et mindre liberalt land" ... "Der er en fælles vesteuropæisk erkendelse i disse år, at indvandring gør vores samfund mindre liberale". "Frihed er også at skabe rammer for frihed", tilføjede han. Jeg giver ham faktisk ret, og jeg ser netop kirkegården som en sådan fælles ramme for integration, også i døden.

Litteratur

Fukuyma, Francis, *Identity, Contemporary Identity Politics and the Struggle for Recognition*, London 2019.

Kirkeministeriet, *Kirkegården: begravelsesplads for alle*, En vejledning for menighedsråd, kirkegårdsbestyrelser og begravelsesmyndigheder, 1996.

Malacinski, Leny, "Grebet strammes", interview med integrationsminister Mattias Tesfaye, *Weekendavisen* 6. februar 2020.